Federal bir Sistemde Ulusal Kültürel Özerklik Modelinin Sınırları ve İmkanları: Rusya'daki Tatarlar

written by DEMOS ARAŞTIRMA | 12 Haziran 2015

Glasgow Üniversitesi'nde araştırma görevlisi olan Dr. Federica Prina uzun yıllardır Doğu Avrupa ve Orta Asya'da azınlık hakları ve ifade

özgürlüğü alanında çalışıyor. Başlarda Londra merkezli bir STK'da çalışan Prina, sonrasında çeşitli araştırma projelerinde yer aldı.

Kendisiyle Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiller Fakültesi ve Queen's University Belfast ortaklığında düzenlenip British Council'in fonuyla düzenlenen "Yeni Demokratik Özerklik Modelleri"çalıştayında konuşma fırsatı yakaladık.

DEMOS: Şu anda Doğu Avrupa ve Rusya'daki kültürel özerklik örneklerini inceleyen bir araştırma projesi üzerinde çalışıyorsunuz.

Dr. Prina: Evet, Ulusal Kültürel Özerklik yasaları olan ülkeler üzerine çalışıyoruz, Rusya da bunlardan biri. Rusya 1996'da bununla ilgili bir yasa çıkarmıştı. Ek olarak benzer yasaları olan Macaristan, Estonya ve Sırbistan örneklerine ve bu türden çok fazla yasaya sahip olmasa da birtakım düzenlemeler hakkında uzun tartışmalar yürütmüş olan Romanya'ya bakıyoruz. O da oldukça ilginç bir örnek. Aynı zamanda Ukrayna'yı da dahil etmeyi düşünüyoruz; orada Ulusal Kültürel Özerkliğe dair spesifik bir yasa olmasa da azınlıklar ile ilgili yasada kültürel özerkliğe bir atıf yapıldığını görüyoruz. Aynı zamanda Kırım yarımadasında Kırım Tatarlarının bir ölçüde özerkliğe sahip olduğunu biliyoruz. Bu yüzden muhtemelen onu da dahil edeceğiz ve Rusya'nın Kırım'ı topraklarına katmasından sonra durumun nasıl değiştiğine bakacağız.

Oldukça ilginç bir projeye benziyor. Belki bu röportajda Rusya'daki Tatarlara odaklanabiliriz. Öncelikle bize böyle bir özerklik çözümünü tetikleyen problemlerin ne olduğundan bahsedebilir misiniz? Orada durum nasıldı ve bu yasa tam olarak ne zaman geçti? O da 1996'da mıydı?

Aslında ulus politikaları Rus İmparatorluğu zamanında bile başlamıştı. Çok-uluslu bir imparatorluk olduğundan dolayı, farklı grupları bir nebze idare edebilmek için o gruplarla uzlaşı sağlaması gerekiyordu. Sonrasında Sovyetler Birliği ile beraber bir çeşit etnik federalizm modeli geliştirildi. Soru yine aynıydı: Tüm bu azınlıkları Sovyetler Birliği içine nasıl dahil ederiz ve aynı dili bile konuşmazken onlara komünizmi nasıl öğretiriz? Ülke çok büyük ve aynı zamanda çok bölünmüş olduğu için tüm ülkeyi kolayca "ruslaştırmaları" mümkün değildi. Bu yüzden çözüm olarak kimsenin kendisini yabancılaşmış hissetmeyeceği ve kimliklerinin bir kısmını koruyarak kendi dillerinde bir nebze eğitim alabilecekleri bu modelde karar kılındı. Fakat sonradan eğitim yavaşça Rusça yada çift dilli olarak yapılmaya başlandı. Böylelikle Tatarların da içinde olduğu ana gruplar bir toprak aldı ve Tataristan Cumhuriyeti'ni de içeren birçok cumhuriyetin oluşumu bu şekilde sağlanmış oldu. Bunların içinden "Birlik Cumhuriyetleri"olarak anılan Ukrayna, Moldovya, Ermenistan ve Azerbeycan gibi bazı cumhuriyetler sonradan bağımsız devletlere dönüştü.

Tataristan bağımsız olmadı değil mi?

Hayır, olmadı. İçlerinde Rusya Sovyet Federatif Sosyalist Cumhuriyeti olarak adlandırılan özerk cumhuriyetler vardı. Bunların da kendi içlerinde daha küçük cumhuriyetler bulunuyordu ve Tataristan onlardan biriydi. Aslında Tatarların oldukça güçlü bir etnik bilinçleri ve o topraklarda geçirdikleri uzun bir tarihleri var. Fakat Rusya'nın tam ortasında yer aldığından bağımsız bir devlet olmak onlar için oldukça zordu ve bu yüzden de gerçekleşmedi. Aynı zamanda Tatarlara ek olarak, kendilerine toprak verilmediği için hiç toprak sahibi olmayan birçok etnik grup var. Bunun nedeni o kadar büyük ve etkili azınlıklar olmamaları.

1990'larda Rus hükümeti bu etnik grupların daha fazlasının talepte bulunarak Rusya'nın toprak bütünlüğüne tehdit oluşturmasından korktuğunda, Ulusal Kültürel Özerklik (UKÖ) formülü üzerinde yoğunlaştı. Toprağa değil kültürel özerkliğe dayanan ve eğitim ile kültür alanında da bir ölçüde özerklik içeren bu model, devletin bekasını temel alan bir bakış için de tehdit unsuru olarak

görülmüyordu. Bu yolla hem özerk bir bölgeye sahip olan ama tüm üyeleri o bölgede yaşamayan -Tataristan'ın dışında yaşayan pek çok Tatar bulunmakta- hem de hiç toprağı olmayan ve Romanlar ile Yahudiler gibi dağınık halde yaşayan etnik gruplarla -aslında Yahudilerin küçük bir özerk bölgesi var, fakat Rusya'nın ücra bir köşesinde, uzak doğuda yer alıyor- bir tür uzlaşı sağlanmış oluyordu. Böylece bu yasa, taleplerin bir kısmını karşılayabilecek bir yasa olarak algılandı.

Bu yasayı açıktan hiçbir talepte bulunulmadan önce Rus hükümeti kendiliğinden mi uygulamaya geçirdi? Yoksa halihazırda güçlenmekte olan bir etnik Tatar hareketi mevcut muydu? Ulusal Kültürel Özerklik böylesi bir hareketin talebi miydi yoksa hükümet talepleri bastırmak için mi böyle bir modeli öne sürdü?

Bence ikisini de içeren bir durum söz konusu. Topluma daha fazla özgürlük verilen *Perestroika* döneminin sonunda kesinlikle etnik mobilizasyon süreci başlamıştı. Bu etnik grupları da kapsıyordu ve bazı gruplar cumhuriyetlerde azınlık dili eğitiminin azaltıldığından şikayet ediyordu. Böylece 1930'larda yoğun olarak Tatar dilinde eğitim yapıldıysa da, zamanla bu yoğunluk azaldı. 1990'ların başında bazı gruplar eğitim alanıyla ilgili itirazlarını dile getirmeye başladı ve böylece devlet bir çözüm arayışına girdi. Bu esnada devlet yöneticileri de bu gruplar tarafından kabul edilebilecek bir çözüm modeli sunmak zorunda olduklarını farketti.

Ulusal Kültürel Özerklik düşüncesi Sovyetler Birliği'nin başlarında zaten incelenmişti. Fakat uygulanabilir olmadığı gerekçesiyle başlarda reddedildi. Bizzat Lenin de bunun üzerine kafa yormuştu ama etnik bilinci pekiştireceği düşüncesiyle bu fikri reddetti. Bunun yerine etnik gruplarla uzlaşmak istediler, ancak bunu da Sovyet Sosyalist bir toplum oluşturma düşüncesiyle yaptılar.

Yani, birlik mi?

Son tahlilde evet. Etnik temelli okullarda azınlık dillerinde eğitim verilmesini sağlamak istiyorlardı, fakat en sonunda etnisite fark etmeksizin yalnızca Sovyet vatandaşlarından bahsedilecekti. Etnisite aşılacaktı.

Etnik gruplar için kültürel özerklik düşüncesini devreden çıkarmaya karar verdiler. Fakat Sovyetler Birliği'nin son dönemlerinde ortaya çıkan problemleri çözmek için yeni modeller üzerine kafa yorarken bu düşünce tekrar gündeme geldi. Sanırım hükümet bölgeselliğin sınırlarının da farkına vardı. Çünkü hem hiçbir toprak almamış olan gruplar mevcuttu, hem de belli topraklarda yaşayanlarla akrabalık ilişkileri olduğu halde o topraklarda yaşamayanlar vardı. Bu yüzden bu insanlar ulusçu politikalar tarafından reddedildi. Ulusal Kültürel Özerklik bütün azınlıkları pasifleştirmenin bir yolu olarak algılandı.

Öyleyse kültürel özerklik üzerine kafa yorulmaya başlandığında aslında yürürlükte olan bir federal yapıda mevcuttu. Kültürel özerkliğin çare olabileceği düşünülen sorunlara niçin bu federal yapıbir çözüm oluşturamadı? Bu sadece etnik azınlıklara mensup kişilerin ilgili topraklarda yaşamıyor oluşundan mı kaynaklanıyordu yoksa kültürel özerkliğin çözebileceği ancak federal yapının çözemeyeceği başka problemler de mi vardı?

Evet, bana göre bu temel olarak geçmişlerinden dolayı yada çalışmak için başka bölgelere yerleşmeleri gerektiği için"kendi" cumhuriyetlerinde yaşamayan azınlık mensuplarından kaynaklanıyor. Bir diğer mesele ise, o cumhuriyetlerde yalnızca belli bir etnik gruba ait kişilerin değil, aynı zamanda Rusların ve başka etnisitelerin de mevcut oluşu. Böylelikle, burada bir arada olan gruplar bir tür bölgesel kimlik geliştirdi. Örneğin Tataristan Cumhuriyeti'ni düşünelim. Burada yalnızca Tatar kimliği yoktu. Aynı zamanda orada yaşayan Rusları da dahil edebileceğimiz Tataristanlı kimliği de mevcuttu. Bu yüzden biraz karışık bir yapıdan bahsediyoruz. Rus hükümeti bölgeselliğin kısıtlarını fark etti ve Ulusal Kültürel Özerklik bir azınlığa mensup olup ülkenin farklı

yerlerinde ya da dışında yaşayan bireyler arasında bağ kurma imkanı olarak görüldü.

Bize biraz kültürel özerklik anlaşmasının neler getirdiğinden bahseder misiniz? Bununla tanınan haklar ve halklara tanınan karar alma yetkileri nelerdir?

Aslında bu model çok da başarılı bir şekilde işlemedi. Kültürel özerkliğin iki farklı sistemi olduğunu söylemeliyim. Biri kurumlara karşılık gelen *Ulusal Kültürel Özerklikler;* diğeriyse Halk Kongreleri. Tatarlar örneğinde, Dünya Tatarlar Kongresi'nin varlığından söz edebiliyoruz.

Ulusal Kültürel Özerklikten bahsedecek olursak, size açıkladığım şey onun arkasında yatan kavram. Bu muhtemelen etnik gruplar arasındaki ilişkinin idealleştirilmiş bir versiyonu ve uygulamadakinden farklı. Eğer Rusya'daki yasaya bakacak olursak, bu kurumlar yerel, bölgesel ve federal düzeyde kurulabilir. Yani; yerel örgütler kurulabilir ve bunlar bir araya gelerek bölgesel bir örgütü oluşturur. Sonrasındaysa hükümet ile diyalog halinde olan bir danışma organının parçası olarak federal düzeyde bir kurum oluştururlar. Bu şu anlama geliyor: Bu kurumlar bir danışma organı işlevi görüyor ve aynı zamanda eğitim ve kültür alanlarında da belli işlevleri olduğu yasayla tanımlamış. Bu oldukça kritik bir işlev, çünkü Rusya'da azınlık eğitimi başlığı çok çok önemli oldu.

Pratikte bu model pek de iyi işlemedi. Açıkça görünen o ki, danışmanlık işlevi devam etse de -ki her zaman değil- yerel, bölgesel ya da federal makamların tavsiyeleri dikkate almaları için yasal bir zorunluluk bulunmuyor. Bu yüzden sanıyorum ki başlarda bu model özellikle bir toprağı olmayan gruplar için oldukça heyecan vericiydi. Örneğin Finlandiya'ya çok yakın bir coğrafyada yaşayan ve dilleri Fince'ye çok benzeyen bir grup olan Karelyalılarla bir söyleşi yapmıştım. Küçük bir Karelya Cumhuriyeti var ama buranın dışındaki Tverşehrinde yaşayan Karelyalı bir nüfus da var. Röportajda, bu yasa sayesinde ilk defa bu şehirde Karelyalı bir grup olarak (Tver Karelyalıları) tanındıklarını söylemişti. Dolayısıyla yasayı memnuniyetle karşıladılar ve kendi varoluşlarının sembolik olarak tanınmasına hizmet ettiğini düşündüler. Bu sayede yerel makamlarla da ilişkileri oldu ve kültürlerinin, dillerinin korunması için işbirliği de geliştirebildiler.

Bu durumda Rusya'da kültürel özerklikle ilgili bu düzenlemenin esas olarak kültürün, dilin ve eğitimin korunmasına dair hakların yolunu açtığını söyleyebilir miyiz?

Bunu söylemek mümkün fakat aslında o bile çok iyi işlemiyor. Çünkü bu gruplar yalnızca belli durumlarda okul müfredatını şekillendirme ya da dil derslerini organize etme konularında yetkililerle işbirliği yapabiliyor. Hatta bazı durumlarda bu kadarı bile gerçekleşmiyor.

Öyleyse bu haklar gerçekten yalnızca danışmayla mı sınırlı kalıyor?

Evet, ne yazık ki. Seminer düzenleme hakları var. Medyada daha fazla alana sahip olma şansları oluyor. Aslında bu önemli birşey. Yasaya göre medyaya ulaşma hakları olmalı ki böylece kendi taleplerini geniş kitlelere duyurabilsinler. Fakat bu tam olarak uygulanmıyor. Uygulansa da çok ciddi bir şekilde teşvik edilmiyor. Yine de yasa onlara bazen oldukça yüksek düzeylere de varacak şekilde kamusal otoritelere erişim imkanı sağlıyor. Söylediğim gibi, federal düzeyde Ulusal Kültürel Özerklik için oluşturulmuş ve danışma organı şeklinde bir araya gelinerek kaygıların aktarıldığı bir yapıda mevcut. Fakat buna rağmen bu gruplar kendilerinin dikkate alınacağından hiçbir zaman emin olamıyor.

Bunu teyit etmek için soruyorum. Bu yasa her bir gruba özgü olarak mu düzenlenmiş yoksa tüm gruplar için geçerli olan bir yasa mı?

Bütün gruplar için geçerli olan tek bir yasa var. Böylece belli bir azınlığa mensup olan herkes bir örgütlenme kurabiliyor.

Öyleyse bu yasanın düzenlediği tek şeyin etnik grupların serbestçe örgütlenmesi olduğunu söyleyebilir miyiz? Yani yasa ile belirlenmiş mekanizmalar, yetkiler ve yaptırımlar bulunmuyor öyle mi?

Evet, oldukça gevşek bir sistem. Tekrar ediyorum, yasanın uygulanmasında ciddi sorunlar var. Başlarda, bu danışma mekanizmalarını güvence altına almak ve bu örgütlenmeleri finansal açıdan da desteklemek için hükümete getirilen belli zorunluluklar vardı. Küçük bütçeli bir fon desteği söz konusu, fakat bu fonların dağıtılması aşamasında şeffaflıktan bahsedemiyoruz. Öyle sanıyorum ki başlangıçta bu fonların kapsamlı bir şekilde sağlanacağına dair bir beklenti vardı. Yine de bu durum yasanın ilk olarak nasıl yapıldığını ve ekstra ne gibi değişiklikler getirildiğini gösteriyor. Örneğin başlangıçta yasada bu fonların "sağlanması gerektiği"söylenirken sonrasında "sağlanabileceği"şeklinde bir değişiklik yapıldı. Daha kötüsü de şu: Yasanın şimdiki haline göre örgütler hükümetten destek almaya "izinli". Bu artık hükümetin destek vermeye zorunlu olmadığı anlamına geliyor.

Anlattıklarınıza bakılırsa devlet bu grupları pasifleştirerek onlara kültürel kimlikleri etrafında örgütlenmeleri için bir miktar özgürlük tanıyor. Fakat karar alma süreçlerine katılımları için herhangi bir teşvik sunmuyor. Öyleyse parlamentoda ya da yürütme organında temsil edilmeleri de söz konusu değil, öyle mi?

Yalnızca bu da değil. Üstüne bir de, etnisite temelli siyasi partiler yasaklı. Böyle partilerin kurulması için çok güçlü talepler de olmadı. Bunun bir nedeni de parlamentoya girmenin zorluğu. Sanırım şu anda %5 oranında bir seçim barajı söz konusu. Bir azınlık partisi için bunu aşabilmek oldukça zor olmalı. Bence Tatarlar ellerindeki imkanları sonuna kadar zorladı. Bununla birlikte örneğin Tatarca eğitim için de cumhuriyetten faydalanıyorlar. Lobicilik faaliyeti yürütüyorlar. Muhtemelen bu yöntem, kültürlerini muhafaza edebilmek için parlamentoya girse bile çoğunluk olmadıkça oy üstünlüğü sağlayamayacağı için yasa da geçiremeyecek bir siyasi parti kurmaktan daha etkili görünüyor.

Cumhuriyetlerin yetkileri de Putin iktidarı döneminde azaltıldı. Belki en başta bu yasayı geçirmeye niyetlenen insanların -İç İşleri Bakanlığı tarafından sunulmuştu- sahiden iyi niyetleri vardı ama sonradan bu değişti.

Eğer doğru anladıysam, oldukça sınırlı yetkileri olan kültürel özerklikte bir yükseliş söz konusu. Bununla beraber bir zamanlar belirgin etnik hatlar üzerine kurulan her bir federe cumhuriyetin gücü azalmakta.

Doğru.

Yani daha az değil, daha çok merkezileşme.

Evet, daha fazla merkezileşme. Aslında Yeltsin döneminde Tataristan başkanı olan Mintimer Shaimievoldukça önemli bir siyasi figürdü. Kendisi Sovyet komünist liderlerinden biriydi, fakat aynı zamanda Tataristan'daki Ruslar ile Tatarların çıkarları arasında bir denge gözetiyordu. Yani bir çeşit ılımlı milliyetçiydi. O dönemde Moskova ile Tataristan arasında bazı anlaşmalar imzalandı, fakat şimdi cumhuriyetin daha az gücü var. Shaimiev'den sonra gelen şimdiki başkansa çok daha az güce sahip. Farklı bölgelerden gelen tüm başkanlar Federasyon Konseyi'nde temsil edilirdi ve burada karar alma mekanizmalarına bir ölçüde katılma yetkileri olurdu. Fakat 2000 yılında Putin iktidarında geçen yeni bir yasa, Federasyon Konseyi'nin yapısını değiştirdi. Artık bölgelerin liderleri değil, temsilcileri yer alıyor. Bu temsilcilerin seçilme süreçleriyse manipülasyona açık. Bu durum bölgelerin eskiden sahip oldukları güce artık sahip olmadığı anlamına geliyor.

Buna Türkiye'deki durumdan doğru baktığımızda kesinlikle çok ilginç.

Otto Bauer ve Karl Renner tarafından geliştirilen Ulusal Kültürel Özerklik teorisinin özünde, grupların kültürel özerkliğin yanı sıra merkezi hükümette de temsiliyete sahip olması gerektiği iddiası yer alır. Bence bu bir tür oydaşmacılığa denk geliyor, çünkü eksikliği duyulan şey tam da bu.

Bir tür kültürel özerklikleri olsa bile, yasaları koyacak güçleri yok, çünkü dışarıda bırakılıyorlar.

Öyleyse bu yasa gerçekten de uygulamada azınlıkları pasifleştiriyor gibi görünüyor. Peki proje kapsamında incelediğiniz diğer ülkelerde kültürel özerkliğin parlamento ya da yürütme organlarında karar alma mekanizmalarına katılımı da sağladığı bir örnek bulunuyor mu?

Macaristan en güçlü kültürel özerklik modeline sahip ülke olarak kabul ediliyor. Çünkü orada yerel meclisler bulunuyor ve azınlık temsilcileri bu meclislerde yer alacak kişileri kendileri seçiyor. Bu meclislerin yerel düzeyde bölgelerin yönetilmesinde söz söyleme hakkı var. Örneğin okullarla, yerel otoritelerin kullanacağı dille ilgili kararları onlar alabiliyor.

Etnik farklılıkları keskinleştireceğine inandığı için bizzat Lenin'in bu fikri devre dışı bıraktığını söylemiştiniz. Belli ki sonrasında uygulanan politikalarla da bu etnik farklılıklar ortadan kaybolmadı. Sizce bugün Rusya'da uygulanandan daha da güçlü bir kültürel özerklik modeli gerçekten de etnik farklılıkları güçlendirir mi? Bir yandan bu etnik temsiliyet ya da öz yönetim formları tüm ayrımcılık çeşitlerine karşı durmak durumunda, diğer yandansa etnik farklılıkları belirginleştiren bir tarafı var. Bu sorunla yüzleşmemiz gerekiyor. Kültürel özerklik teorisi bu probleme karşılık bir çözüm öneriyor mu?

Tabii kültürel özerklik bu bahsettiğiniz farklılıkları güçlendirmesi yönünden çok eleştiri alıyor. Özellikle modelin esasında, oy verebilmek için belli bir etnik grubun üyesi olarak kayıt yaptırmanız gerekiyor. Belli bir seçim bölgesine isminizi ekletmeniz gerekli. Ayrıca modelin esasına göre insanlar dahil oldukları etnik grubun kurumlarına vergi ödemeli, ki böylece okullar ve diğer hizmetler finanse edilebilsin.

Buna yönelik eleştiri bu modelin çok ayrıştırıcı olduğu yönünde. Çünkü bir kişi kendisini yalnızca bir grupla eşleştirmek zorunda. Burada bir sorun var. Sizi çoğul kimlikler düşüncesinden uzaklaştırarak yalnızca etnisitenize odaklanmak durumunda bırakıyor. Belki bir şekilde kapsayıcı (etnik kimlikler üstü) kimlikler oluşturmak bir çözüm teşkil edebilir. Ya da bağlılığınızın karşılığı olarak aynı etnisiteye sahip olmanızı gerektirmeyen bir devletiniz olursa.

Tatarlar örneğine geri dönecek olursak; etnik olarak Rus olup Tataristan'da yaşayanlar olduğuna ve bunların bir tür Tataristanlı kimliği geliştirdiğine değinmiştiniz. Öyleyse etnik farklılıkların sabit bir şekilde devam etmediğini tahmin edebiliriz, değil mi? Halklar içiçe geçiyor, vs. Bu anlamda halihazırda bir Tataristanlı kimliği mevcutken bu tür kültürel özerklik modellerine geri dönmek geriye gitmek anlamına gelmez mi?

Tataristan Cumhuriyeti ile Tatar kültürel özerkliği birbirinden ayrı şeyler. Çünkü Tatar kültürünü Tataristan dışında koruyabilmenin çok fazla yolu yok. Ulusal Kültürel Özerklik Tataristan dışında yaşayan Tatar azınlıkların taleplerini temsil etmek için elverişli bir yöntem. Örneğin Tatarların yoğun olarak yaşadığı bölgelerde bir Tatar okulu açılmak istendiğinde. Ayrıca, buralardaki Tatarların muhtemelen Tatar kimliklerinin yanında bir de bölgesel kimlikleri var. Örneğin Sibirya'da yaşayan Tatarlar var ve bu insanların Tatar kimliklerinin yanı sıra Sibiryalı kimliği de olabilir. Aynı zamanda Tataristan'daki Ruslar Moskova'daki Ruslardan farklı hissediyor olabilir. Yani kimliğin farklı

tabakaları var.

Bence bölgesel ve bölgesel olmayan düzenlemeler birbirinden farklı ihtiyaçlara tekabül ediyor. Kültürel özerklik başka bir şeye işaret ediyor ve muhtemelen bunlar bir arada var olabilir.

Bu çok önemli bir nokta. Eğer kültürel özerklik kimliklerin mevcut çoğulluğuna uygulanabilirse bizim düşündüğümüz kadar ayrıştırıcı olmak zorunda kalmaz.

Evet ama yine de bu tartışmaları her yaptığımızda gündeme gelen sorun da kesinlikle çok önemli.

Tatarlar örneğinde dikkat çekici olan bir başka nokta ise Dünya Tatarlar Kongresi'ni kurmuş olmaları. Bu yapı aslında Ulusal Kültürel Özerklikle çok fazla benzerlik içeriyor ve bazı kişiler ikisinde birden yer alıyor. Hem hükümetle Tatar kültürünün ifade bulmasını sağlayacak daha fazla fırsata sahip olmak için geliştirilmesi için lobicilik çalışması yürütüyorlar, hem de Tataristan dışından da bağlantılara sahipler. Bu oldukça ilginç. Röportaj yaptığım bir kişi Rusya'daki başka Tatarlarla da toplantı yaptıklarında çoğunlukla Rusçayı Tatarcadan daha akıcı konuştukları için sonunda Rusça konuşarak bitirdiklerini anlatmıştı. Fakat ulus üstü etkinliklerde Tatarca konuşmak zorunda olduklarını, çünkü ortak konuştukları tek dilin bu olduğunu söylemişti. Böylelikle Tatar kültürünün çekirdeğine geri dönmüş oluyorlar.

Bu Dünya Kongresi'nin statüsü nedir? STK mı?

Evet, kayıtlarda dernek olarak geçiyor. Yani STK diyebiliriz.

Öyleyse dünyadaki tüm Tatarları bir araya getiriyor. Fakat aynı zamanda BM ya ona benzer bir düzenleyici yapıya da bağlı mı?

Hayır, yalnızca lobi faaliyetleri yürüten bir tür kültürel dernek. Bağlama göre bazen parlamento üyeleriyle de bağlantı kuruyorlar. Rusya'da etnik parti kurmak yasak olsa da Tatarlar parlamentoda başka partiler üzerinden temsil ediliyor. Bu şekilde bazen böyle kişilerle gayri resmi bağlantıları oluyor, ya da daha geleneksek bağlar üzerinden ilişkiler kuruluyor. Dünya Tatar Kongresi'nin bazı yüksek düzeyde bağlantı ağları olabiliyor, ama bunun garantisi yok. Bu da bu yapıdan kaynaklanan bir problem.

Evet, esas nokta tam olarak bu. Konuşmamızın üzerine, buradaki isteğin onları bir yapıya bağlayarak ciddiye almak mı yoksa taleplerini ört bas etmek mi olduğundan emin olamıyorum.

Ben de bunun zor bir soru olduğunu düşünüyorum. Bence yasayı yapanlar başta iyi niyetli yola çıktılar, fakat sonradan yapısal bir şeye dönüşmedi.

Başka bağlamlarda, bir azınlık kültürel özerklik talep ettiğinde ne olduğunu anlamak için kesinlikle çok önemli bir örnek. Tam olarak neyi kapsayabilir ve neleri yapmaya muktedir değildir? Eğer Kürt meselesini ele alırsak, bölgesel bir Kürdistan özerk bölgesi talep etmekle İstanbul ve Batı'daki diğer bölgelerde yaşayan Kürtler için bir etnik grup olarak kültürel özerklik talep etmek arasında fark var. Bu konuda tartışmalar sürüyor ve bence bu örnek her iki modelin de sınırlarını ve imkanlarını görmek açısından oldukça zihin açıcı.

Doğru. Fakat bana sorarsanız ikisi birlikte yürüyebilir. Çünkü bir azınlık grubunun var olduğu coğrafyada bölgesel özerklik varken, buranın dışında yaşayanlar için kültürel özerklik de var olabilir. Muhtemelen Rusya bu konuda iyi bir örnek teşkil etmiyor, fakat mülakat yaptığım pek çok kişi özerk bir toprağın olmasının daha iyi olduğunu söyledi. Böyle bir toprak aynı zamanda oranın dışında yaşayanlar için de bir referans oluyor. Çünkü örneğin üniversiteye gitmek ve Tatarca dersler almak

isterseniz bunu yapabileceğiniz tek yer Tataristan'ın başkenti olan Kazan. Bu durumda oraya gidebileceğinizi biliyorsunuz. Gitmeyebilirsiniz fakat giderseniz tiyatro vs. gibi derslerde Tatarca üzerine yoğunlaşılacağını biliyorsunuz. Aynı zamanda bu bölgeler tarafından temsil edilen anavatana yönelik duygusal bir bağda söz konusu.

Peki mülakat yaptığınız kişilerden toprağın daha önemli olduğunu söyleyenler bu duygusal boyuta mı atıf yapıyordu yoksa yetkilerden de bahsediyorlar mıydı?

Çoğunlukla daha pratik boyutlara atıfta bulundular. Ben kültürel özerkliğin eğitimde çok etki sahibi olamadığını söylediğimde Tataristan'da eğitimde bir nebze özerklik olduğunu söylediler. Bu belki sistemin Rusya'da çok etkili olmamasıyla da ilgili olabilir. Sistem daha kusursuz işleseydi belki bu şekilde bakmayacaklardı.

Fakat bu daha teknik bir mesele olabilir değil mi? Hangi yetkiler kültürel özerklikle ilişkilendirilebilir ve hangileri ilişkilendirilemez?

Potansiyel olarak bu konularda oldukça fazla söz sahibi olabilirler. Fakat buradaki diğer bir problem kaynaklar. Tataristan Cumhuriyeti oldukça zengin, çünkü petrolü var. Bu petrol üzerinde kontrol sahibi oldukları anlamına gelmiyor, çünkü vergilerin önemli bir bölümü Moskova'ya gidip oradan dağıtılıyor. Yani aslında zenginliklerinin bir kısmını kaybediyorlar. Bununla birlikte Tataristan Cumhuriyeti'nin diğer cumhuriyetlere ve ulusal kültürel özerkliklere göre çok daha fazla kaynağı var.

Son bir sorum olacak. Sizin bildiğiniz örneklerde kültürel özerklikle bölgesel özerk cumhuriyet arasında kurumsal bir bağ var mı? Düzenleme ya da mekanizmalar mevcut mu?

Hayır, aslında tanımlanmış hiçbir mekanizma yok. Aslında kültürel özerkliğin özellikle Tataristan dışındaki gruplar yanlısı olması gerekir. Böylelikle paralel bir şekilde işlemeliler. Pratikte bazen ikisinde çalışan ya da bağlantıları olanlar aynı kişiler. Ama hayır, ikisi arasında belirlenmiş bir mekanizma ya da ilişki yok. Bu epey ilginç. Ulusal Kültürel Özerklikler Tataristan içindeki kurumlarla çok da birlikte çalışmıyor, çünkü onlarla cumhuriyet yönetiminin ilgilenmesi gerekiyor. Kesinlikle bir koordinasyon söz konusu, fakat bu oraya dahil olan insanlara ve onların ne şekilde örgütlenmek istediğine bağlı olarak belirleniyor. Daha iç yönetime ilişkin bir konu.

Evet, devlet tarafından bir kurumsallık oluşturulmamış olması çok ilginç. Ayrıca bölgesel cumhuriyetle kültürel özerklik örgütü arasında kaynakların akışını düzenleyecek bir kurumsal mekanizmanın da olmadığını söylediniz. Fakat bence bu hep böyle gitmek zorunda değil. Bu oldukça ilgi çekici röportaj için vaktinizi ayırdığınızdan ötürü çok teşekkür ederiz.

Federica Prina'nın Bazı Yayınlar:

Prina, Federica (2016 yılında yayınlanacak). *National Minorities in Putin's Russia: Diversity and Assimilation.* Series: Routledge Contemporary Russia and Eastern Europe Series. Routledge.

Prina, Federica (2014). 'Introduction: National Minorities between Protection and Empowerment', *JEMIE* 13(2), 2014, bu linkte ulaşılabilir: http://www.ecmi.de/fileadmin/downloads/publications/JEMIE/2014/Prina.pdf

Prina, Federica (2013). 'Introduction: National Cultural Autonomy in Theory and Practice', *JEMIE* 12(1) 2013, bu linkten ulaşılabilir: http://www.ecmi.de/fileadmin/downloads/publications/JEMIE/2013/Prina.pdf